

Bohemizmi u hrvatskom jeziku

Romanjik, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:135071>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-01-20**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

KATEDRA ZA ČEŠKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Mirna Romanjik

BOHEMIZMI U HRVATSKOM JEZIKU

Diplomski rad

Mentor: Slavomira Ribarova, viši lektor

Zagreb, ožujak 2021.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. JEZIČNO POSUĐIVANJE	2
2.1. Jezično posuđivanje i kontaktna lingvistika	2
2.2. Podjela i prilagodba posuđenica	3
2.2.1. Hrvatska jezikoslovna teorija	3
2.2.2. Češka jezikoslovna teorija	4
3. POVIJEST JEZIČNIH KONTAKTA IZMEĐU ČEHA I HRVATA	6
3.1. Bogoslav Šulek	8
3.1.1. Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja	8
4. SEMANTIČKA ANALIZA	10
4.1. Uvod	10
4.2. Semantičke promjene u procesu jezičnog posuđivanja	10
4.2.1. Primarne promjene.....	12
4.2.1.1. Nulta semantička ekstenzija.....	12
4.2.1.2. Suženje značenja.....	14
4.2.1.2.1. Suženje broja značenja.....	15
4.2.1.2.2. Suženje značenjskog polja	21
4.2.2. Sekundarne promjene	24
4.2.2.1. Proširenje značenja.....	24
4.3. Ostalo.....	26
5. KORPUSNA ANALIZA	27
6. ZAKLJUČAK.....	30
7. LITERATURA	32
8. POPIS DODATAKA.....	34
8.1. Popis ekscerpiranih bohemizama iz Šulekovog <i>Hrvatsko-njemačko-talijanskog rječnika znanstvenog nazivlja</i>	34
8.2. Abecedni popis ekscerpiranih riječi označenih kao bohemizam iz Anićevoeg <i>Rječnika hrvatskoga jezika</i> (2000.)	40
9. SAŽETAK	411
9.1. Sažetak	411
9.2. Shrnutí.....	411

1. UVOD

Jezično posuđivanje dio je povijesti razvoja gotovo svakoga jezika. Kako ni jedan narod nije u potpunosti izoliran od kontakta s drugim narodom, tako ni jezik nije izolirana pojava lišena utjecaja drugih jezika. Govornici jednog jezika dolaze u direktan ili indirektan kontakt s govornicima drugih jezika i tako dolazi do jezičnog posuđivanja. Iznimka nije ni hrvatski jezik koji u svom leksiku sadrži brojne posuđenice iz drugih jezika. Najviše posuđenih riječi dolazi iz jezika zemalja s kojima je Hrvatska imala povijesne, političke i kulturne veze, kao što su njemački, talijanski, mađarski, turski i češki te iz velikih i prestižnih svjetskih jezika među kojima je prvi engleski.

Za temu ovoga rada odabrani su bohemizmi, odnosno češke posuđenice u hrvatskom jeziku. Razlog tomu su duge i čvrste povijesno-kulturološke veze između Čeha i Hrvata. Veliki broj Hrvata školovao se na Karlovom sveučilištu u Pragu, mnogi Česi djelovali su u Hrvatskoj i pridonosili njenom razvoju na svim područjima života, a dva naroda bila su i dijelom iste, austrougarske države. Stoga se nameće pitanje kako i u kojoj mjeri su te jake povijesno-kulturološke veze utjecale na jezik i jezično posuđivanje.

U ovom radu bit će definirani i objašnjeni pojmovi i procesi vezani uz jezično posuđivanje. Razumijevanje postojanja i prirode bohemizama u hrvatskom jeziku nemoguće je bez razumijevanja povijesti jezičnih kontakata između Čeha i Hrvata te osvrta na osobe koje su svojim jezičnim djelovanjem doprinijele ulasku bohemizama u hrvatski jezik, a među kojima se najviše ističe Bogoslav Šulek sa svojim *Hrvatsko-njemačko-talijanskim rječnikom znanstvenog nazivlja*. Razvojem hrvatskoga jezika, broj bohemizama u hrvatskom jeziku postupno se smanjivao. Mnogi bohemizmi prisutni u Šulekovom *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja* prestali su se upotrebljavati jer su zastarjeli ili su pak zamijenjeni hrvatskim ili internacionalnim izrazima. Stoga je ovaj rad temeljen na bohemizmima zabilježenima u *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) Vladimira Anića, a njihova frekventnost u suvremenom hrvatskom jeziku u ovome radu bit će utvrđena na temelju *Hrvatskog mrežnog korpusa hrWac*.

Glavni cilj ovoga rada je ustanoviti u kojoj mjeri se bohemizmi upotrebljavaju u suvremenom hrvatskom jeziku i prikazati kroz koje semantičke promjene su posuđenice prošle na putu prilagodbe iz češkog u hrvatski jezik. Polazni korpus za postizanje toga cilja bio je Anićev *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000.). Značenje svakog bohemizma zabilježenog u Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) uspoređeno je sa značenjem izvornog leksema u češkom

rječniku *Slovník spisovného jazyka českého* (2011.), a njihova učestalost se provjeravala na temelju *Hrvatskog mrežnog korpusa hrWac*. S obzirom da oba jezika pripadaju slavenskim jezicima te zbog kulturološke povezanosti dvaju naroda, pretpostavka je da će većina posuđenica semantički potpuno odgovarati izvornim češkim riječima te da se većina bohemizama gotovo svakodnevno upotrebljava u hrvatskom jeziku.

2. JEZIČNO POSUĐIVANJE

2.1. Jezično posuđivanje i kontaktna lingvistika

Kao što Filipović ističe u predgovoru *Teorije jezika u kontaktu: Uvod u kontaktnu lingvistiku* (1986: 15), jezično posuđivanje nije samo lingvistička kategorija te se ne može analizirati samo općelingvističkim metodama. U širem smislu, jezično posuđivanje dio je grane lingvistike koja se zove sociolingvistika, a u užem smislu ono je dio lingvistike jezičnih dodira tj. kontaktne lingvistike. Filipović u predgovoru (1986: 15) nastavlja: „Ta grana lingvistike obuhvaća i proučava cijelo područje *jezičnih dodira* i *jezičnih sukoba* (language contact – language conflict), bilingvizam i multilingvizam, prevođenje i usvajanje drugih jezika, sve oblike interferencije koji se javljaju kao rezultat dodira jezika i kultura na svim razinama.“

František Čermák (2001: 42) navodi tri komponente koje povezuju jezik i društvo. Prvo, ističe da je jezik društvena institucija koja je za razliku od prava, političkog sustava i dr. jedinstvena po tome što se ne temelji na urođenom odnosu prema stvarima, prema svom objektu. Drugo, jezični znakovi su psihičkog karaktera, imaju svoje sjedište u mozgu, ali se potvrđuju društvenim konsenzusom, dogovorom tj. međusobnim uvažavanjem. Takav dogovor ima karakter urođenog većinskog izbora i niti jedan pojedinac ne može ga narušiti. Treća stvar koja povezuje jezik i društvo je činjenica da je jezik skup navika i konvencija, tj. ustaljenih praksi koje su rezultat razvoja između varijanti i alternativa pa je u tom smislu jezik povijesni fenomen. „Zato što jezik zauzima središnje mjesto u društvu i ono bez njega ne može postojati, on je simbolom određenog etnika, naroda, eventualno i rase ili skupine, a ujedno je i instrument, nositelj većeg dijela kulture u danom tipu društva.“¹, ističe Čermák (2001: 42).

Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 206) jezično posuđivanje definiraju kao „svako preuzimanje neke jezične jedinice iz jednog jezika u drugi. Jedinice koje se posuđuju najčešće su riječi, ali mogu se posuđivati i višerječne sveze ili čitave sintaktičke konstrukcije. Posuđena

¹ „Protože jazyk je takto ve společnosti *centrální* a ta bez něj nemůže existovat, je tudíž jednak znakem daného etnika, národa, popř. i rasy či skupiny, a jednak i nástrojem, vehikulem většiny kultury v daném typu společnosti.“

se jedinica naziva posuđenica.“ te navode kako razlozi posuđivanja mogu biti unutarjezični ili izvanjezični. Unutarjezični razlog posuđivanja znači da riječ iz stranog jezika posuđujemo zbog njenog značenja odnosno kako bismo imenovali nepodudarne ili nepostojeće elemente kulture s kojom smo na izravan ili neizravan način došli u doticaj. U izvanjezične razloge ubrajaju se „brojne političke, gospodarske, kulturne, znanstveno-tehničke veze ili izravan zemljopisni dodir dvaju jezičnih područja“, ističu Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 206). Ljubičić (2011: 12) navodi kako u izvanjezične razloge posuđivanja ubrajamo i korištenje stranih riječi zbog prestiža ili ostavljanja dojma o širokom jezičnom znanju što nazivamo jezična moda ili jezični snobizam. Ljubičić (2011: 12) ističe da je kod unutarjezičnog posuđivanja odnosno posuđivanja „iz potrebe“ primarno značenje posuđenice dok njezin oblik kao nositelj toga značenja „pada u drugi plan“. Suprotno tomu, kod izvanjezičnog posuđivanja oblik je često važniji od samoga značenja.

2.2. Podjela i prilagodba posuđenica

2.2.1. Hrvatska jezikoslovna teorija

Cjelokupni leksik nekog jezika najčešće se dijeli upravo s obzirom na porijeklo riječi i to na tzv. naslijeđene riječi te na strane riječi i posuđenice, ističe Foro (2014: 155) te nastavlja da posuđenice možemo podijeliti s obzirom na jezik iz kojeg su potekle ili s obzirom na njihovu uklopljenost u sustav hrvatskoga jezika. S obzirom na jezik iz kojeg su riječi preuzete, osim latinizama (riječi iz latinskog jezika), grecizama (riječi iz grčkog jezika), anglicizama (riječi iz engleskog jezika), germanizama (riječi iz njemačkog jezika) itd., razlikujemo još i internacionalizme i egzotizme. Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005:209) ističu da su internacionalizmi ili europeizmi, kako se još nazivaju, „međunarodne riječi, najčešće latinskog ili grčkog podrijetla, koje se nalaze u svim ili mnogim europskim rječnicima odnosno bar u većini njih“ dok su egzotizmi „posuđenice koje označuju različite (folklorne, etničke, političke) posebnosti pojedinih naroda“.

Jednom kada riječ iz jednog jezika uđe u drugi, ona u većoj ili manjoj mjeri doživljava promjene – slovopisne i pravopisne, fonološke, morfološke i semantičke, navodi Foro (2014: 155) i kaže kako se te promjene najčešće događaju prema pravilima i u skladu s prirodom jezika primatelja, a vrlo rijetko jezik primatelj s posuđenom riječi unosi neke inovacije u svoj sustav. S obzirom na to koliko se posuđena riječ prilagodila hrvatskom jeziku, razlikujemo tuđe riječi, tuđice, prilagođenice i usvojenice, ističe Foro (2014: 155). „Kada se riječ iz kojega drugog jezika posve neprilagođena pojavi u tekstu pisanom hrvatskim jezikom (pisana izvornom grafijom jezika iz

kojega dolazi), nazivamo je stranom, tuđom riječju.“, navode Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 209). „Što je jezik prestižniji i popularniji, kao što je engleski, njegova je težnja prilagođavanja sustavu jezika primatelja manja, što je osobito vidljivo u zadržavanju mnogih obilježja izvorne grafije i neprilagođavanju hrvatskom sustavu na području popularne kulture i medija.“, zaključuje Foro (2014: 157) o tuđim riječima. To su npr. riječi *make-up* (hrv. šminka), *party* (hrv. zabava, tulum), *casual look* (hrv. ležeran izgled), *one night stand* (hrv. seks za jednu noć). „Tuđice su posuđenice koje su pravopisno prilagođene hrvatskomu glasovnom sustavu, ali zadržavaju neka svojstva izvornog jezika nesvojstvena hrvatskomu jeziku.“ ističu Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 210). Jedan od primjera su riječi koje zadržavaju sufiks *-ing* svojstven engleskom jeziku, npr. *trening*, *filig*, *šoping*. Prilagođenice su riječi koje su se prilagodile hrvatskom jeziku te bitno ne odudaraju od njegova ustroja, dok su usvojenice potpuno uklopljene u hrvatski jezik te se ni po čemu ne razlikuju od izvornih hrvatskih riječi, kažu Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005: 210). Usvojenice su primjerice riječi *kukuruz* od ruske riječi *kukuruz*, *časopis* od češke riječi *časopis* ili *žargon* od francuske riječi *jargon*.

2.2.2. Češka jezikoslovna teorija

Marek Nekula (2017b: para. 1) navodi kako se posuđenice u češkom jeziku obično dijele na repliku materijala i repliku obrasca te objašnjava (2017b: para. 3) kako replika materijala podrazumijeva fonetičke posuđenice (npr. jačanje depalatalizacije kod govornika njemačkog jezika, koji su još u 10. st. masovno prešli na češki jezik, a da ni u njemačkom nisu znali razlikovno obilježje „mekoće“), fonološke posuđenice (npr. preuzimanje fonema f kao rezultat vala leksičkih posuđenica posredovanjem dvojezičnih govornika), grafemske posuđenice (npr. usvajanje i prilagodba grčke abecede za staroslavenski jezik ili latinske abecede za češki jezik), morfemske posuđenice (npr. apstrahirani formanti koji su proizašli iz posuđenica određenih rječotvornih vrsta poput grč./lat. - ist(a): *houslista*, *sborista*) i leksičke posuđenice (npr. *byznys* < *bussiness*, *flaška* < *Flasche*), koje su među navedenima i najraširenije. Nekula (2017a: para. 5) ističe kako se leksičke posuđenice u češkom jeziku, s obzirom na stupanj prilagodbe u replicirajućem jeziku, dijele na tzv. prave ili potpuno prilagođene posuđenice (npr. *barva*, *hřbitov*, *maska*, *osel*), koje se percipiraju kao dio češkog leksika, strane riječi (npr. *aritmetika*, *centrum*, *kino*, *komunismus*), koje su sintaktički i morfološki integrirane u češki jezični sustav, ali se njihov izgovor i pravopis i dalje doživljavaju stranima te tzv. citirane riječi kao npr. *de facto*, *de iure*, *par excellence*, *fair play*, *happy end*, *science fiction*, *no comment*, *sorry*, koje su u češkom jeziku nesklonjive.

Replika uzorka je, kako navodi Nekula (2017b: para. 6), „prijenos“ uzorka iz jezika modela u replicirajući jezik, što se često naziva kalkiranjem. O kalkovima Filipec i Čermák (1985:122) kažu: „Među posuđenim leksikalnim jedinicama ističu se kao posebna skupina jedinica, koja je s gledišta jezika primatelja motivirana.“ te dalje navode kako se radi o rječotvornim - nastaju prijevodom rječotvornih dijelova stranih riječi, najčešće njemačkih (npr. *zvěro-lékař* od *Tier-artz*), ali i francuskih, grčkih i latinskih, frazeološkim (*udělat někomu konec*, njem. *Ende machen*) i semantičkim kalkovima kao i o hibridnim riječima (riječi spojene s *elektro-*, *foto-*, *moto-*). Filipec i Čermák (1985:122) ističu kako semantički kalkovi nastaju pod kulturnim utjecajem nekog drugog jezika, npr. za vrijeme utjecaja ruskog jezika nastala je češka riječ *pětiletka*, odnosno *petogodišnji plan* ili *razdoblje petogodišnjeg plana*.

Kao i u hrvatskom jeziku, posuđenice se u češkom mogu podijeliti i prema porijeklu i to s obzirom na jezik iz kojeg su potekle te na internacionalizme i egzotizme. Filipec i Čermák (1985:123) navode kako se internacionalizmi mogu podijeliti u šest velikih skupina. To su zapadnoeuropsko-američka skupina, europsko-socijalistička skupina, blisko- i srednjoistočna skupina, područje nordijskih i azijskih naroda SSSR-a te indijska i dalekoistočna skupina, te ističu kako su za češki jezik najvažnije prve dvije skupine. Filipec i Čermák (1985:122) internacionalizme dalje dijele na nadnarodne jedinice (riječi, morfeme i frazeme), koje se preuzimaju iz različitih razdoblja i različitih mjesta te su za njih karakteristične (npr. posuđenice iz grčkog *olympiáda*, *disk*, *tragedie*, posuđenice iz latinskog *circus*, *revoluce*, *tóga*, srednjovjekovne riječi *scholastika*, *nominalismus*, *realismus* itd.), zatim jedinice određenog narodnog područja (npr. *tundra*, *tajga*, *džez*, *dolar*), riječi nastale iz latinskog ili grčkog korijena (*automobil*, *centimetr*), međunarodne morfeme (npr. sufiks *-ismus*: eng. *-ism*, fr. *-isme*, rus. *-izm*, njem. *-ismus*), međunarodne frazeme-kalkove (npr. *jablko sváru*, *the apple of discorde*, *la pomme de discorde*, *jabloko razdora*, *jabuka razdora*) te internacionalizme nastale od vlastitih imena (*rentgen*, *koňak*, *limuzína* i sl.).

Filipec i Čermák (1985:125) naglašavaju kako se između dva kraja, odnosno citiranih riječi s jedne i potpuno adaptiranih riječi s druge strane, nalazi cijeli niz prijelaza i međukoraka. „Strane riječi koje izvorno pripadaju drugim jezičnim sustavima postupno dolaze na periferiju češkog leksičkog sustava te, prema mjeri svoje značenjske i društvene neophodnosti, odatle ulaze u područje tranzicije, a eventualno i u središte sustava – riječi postaju potpuno uobičajene.“²,

² „Cizí slova patřící původně jiným jazykovým systémům přecházejí postupně na periférii systému české lexikální zásoby a podle míry své významové a společenské potřeby odtud pronikají do oblasti přechodu a popř. i do centra systému – stávají se slovy zcela běžnými.“

ističu Filipec i Čermák (1985:125) te navode promjene koje se pritom događaju. Ako strana riječ nema naglasak na prvom slogu dolazi do prebacivanja naglaska na prvi slog (osim kod nekih citiranih riječi) te dolazi do promjene izgovora glasova specifičnih za strani jezik. Kod posuđivanja riječi zadržava se izvorni pravopis (npr. *sex appeal*, *enfant terrible*) ili dolazi do kolebanja te se stvaraju dublete (*džez/jazz*, *coach/kouč*), a moguća je i potpuna prilagodba prema pravilima češkog jezika (*špagety/spagety* umjesto talijanskog *spaghetti*). Promjene se događaju i na morfološkoj razini. Neke riječi ostaju nesklonjive (*atašé*, *chargé d'affaires*, *jury*), neke su nesklonjive i sklonjive (nesklonjivo *bufet/byfé* ili sklonjivo *bufet,-u* m.), a neke se sklanjaju prema odgovarajućem češkom uzorku (*filolog*, *poeta*, *meteor*, *akce*, *kino*, *muzeum* itd.). Sljedeći stupanj prilagodbe riječi u domaći sustav je, ističu Filipec i Čermák (1985:126), semaziologijsko-onomaziologijska derivacija na temelju sličnosti. Tako npr. riječ *generace* znači „vremenski period od oko 30 godina“ i „ljudi koji žive u tom vremenskom razdoblju“. Posuđenice mogu tvoriti homonimiju pri čemu su homonimi preuzeti iz različitih jezika. Primjer je leksem *servis* koji je u značenju „servis za jelo“ posuđenica iz francuskog, a u značenju „početni udarac kojim se lopta ubacuje u igru“ posuđenica iz engleskog. Filipec i Čermák (1985:126) navode da posuđenice s domaćim riječima tvore tematske skupine te se u konačnici unutar tih tematskih skupina i prihvaćaju. Tako se iz francuskog često preuzimaju riječi iz područja mode i odijevanja (*garderoba*, *korzet*, *parfém*), za imenovanje u području hrane i pića (*menu*, *aperitiv*, *filé*, *kompot*), iz ruskog se preuzimaju nazivi životinja (*treska*, *sobol*, *dikobraz*³) i postrevolucijske riječi (*bolševik*, *kolchoz*, *sovchoz*), a iz engleskog brojni sportski nazivi (*fotbal*, *tenis*, *box*).

3. POVIJEST JEZIČNIH KONTAKTA IZMEĐU ČEHA I HRVATA

Jezičnim kontaktima između Čeha i Hrvata najviše se bavio Ljudevit Jonke, koji ističe veliki utjecaj češkog jezika na hrvatski književni jezik (1953: para. 1). Hrvatski narodni jezik postao je književni potkraj 15. stoljeća, a prema Jonkeu (1953: para. 2), prvi češki utjecaj na književni jezik Hrvata zabilježen je već u 16. stoljeću. Naime, u doba jake protureformacije javila se težnja o zasnivanju jednog književnog jezika na području Balkanskog poluotoka. Pod utjecajem tih nastojanja zadarski kanonik Šime Budinić u svom djelu *Summa nauka hristianskoga*⁴ iz 1583. piše hrvatskim jezikom, odnosno čakavskim, s primjesama crkveno-slavenskog, češkog i poljskog jezika, a Bartol Kašić 1604. izdaje ilirsku gramatiku *Institutionum linguae illiricae*.

³ O razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11.

⁴ Šimun Budinić: *Summa nauka hristianskoga*, složena častnim učiteljem Petrom Kanisijem, Rim, 1583.

Budinićevo umetanje čeških i poljskih riječi u „Summi“ nije imalo ulogu popunjavanja praznina već su se one navodile kao sinonimi hrvatskim riječima te je ono zbog toga nefunkcionalno i nepotrebno, navodi Jonke (1953: para. 3). Međutim, Jonke (1953: para. 4) ističe veliki značaj Budinića kao prethodnika Gajeve pravopisne reforme iz 1830. i 1836. Kako bi izbjegao pisanje dvostrukih slova, Budinić je iz češkog preuzeo dijakritičke znakove za č i ž. Međutim, u ono vrijeme nije naišao na sljedbenike.

U 18. stoljeću, točnije 1779., Adam Patačić dovršava svoj *Dikcionar*, latinsko-hrvatsko-njemački rječnik, sastavljen na enciklopedijski način. Kada u kajkavskom književnom jeziku Patačić nije pronalazio odgovarajući ekvivalent njemačkom i latinskom, on je riječ tražio u ostalim slavenskim jezicima, prije svega češkom i poljskom ili je sam tvorio nove riječi, objašnjava Jonke (1953: para. 7). Iako je rječnik ostao u rukopisu i nikada nije objavljen, on ipak svjedoči kako se i razvijeni kajkavski književni jezik za proširivanje svog leksičkog fonda morao poslužiti drugim slavenskim jezicima, pa tako i češkim. Takvo jezično posuđivanje bilo je u skladu i s njegovim poimanjem pojedinih slavenskih jezika kao dijalekata jednog slavenskog jezika, što je bilo uvriježeno među tadašnjim jezičnim stručnjacima. Veliki broj bohemizama koji su se našli u Patačićevu *Dikcionaru* nije ušao u tadašnji književni jezik, ali oni su ipak dobar pokazatelj jedne težnje o popunjavanju vlastitih jezičnih praznina riječima iz drugih slavenskih jezika koju su stoljeće kasnije slijedili i njegovi kolege, zaključuje Jonke (1953: para. 11).

Najveći prodor bohemizama u hrvatski jezik dogodio se u 19. stoljeću, ističe Jonke (1953: para. 12), koji razlikuje tri značajna prodora čeških riječi u hrvatski književni jezik u 19. stoljeću. Prvi prodor bohemizama događa se u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda. Razvojem novih znanosti te uvođenjem hrvatskoga jezika u javnu komunikaciju 1848. godine, javila se potreba za novim riječima. Usvajale su se najprije domaće, a u skladu s idejom sveslavenstva te širokoprihvaćenim učenjem Jana Kollára o postojanju jednog slavenskog jezika s četiri narječja (ruskim, poljskim, češkim i ilirskim) i riječi iz drugih slavenskih jezika. Zbog jakih kulturnih veza s Česima, Slovacima i Slovencima, brojne slavenske riječi posuđene su upravo iz ta tri jezika. Za razliku od ranijih razdoblja, kada su pojedini autori sami odlučivali koje će posuđenice staviti u svoje rječnike, u 19. stoljeću slavenske i druge posuđenice su se vrlo često pojavile najprije u publicistici i u književnim djelima, a potom su ih bilježili rječnici. Na taj način one su postale široko i općeprihvaćene umjesto da su, kao u prethodnim stoljećima, ostale obilježje piščeva jezika ili produkt neke nametnute ideje ili težnje.

3.1. Bogoslav Šulek

Drugi i treći prodor bohemizama u hrvatski književni jezik vezani su uz leksikografski rad Bogoslava Šuleka. Bogoslav Šulek bio je publicist, urednik, jezikoslovac i sudionik hrvatskog narodnog preporoda, a Gostl (1996: 19) ističe kako je taj kroatizirani Slovak ostavio veliki trag u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj komunikaciji, a njegov leksikografski opus po zamašaju, znanstvenom pristupu i opsegu nema premca u hrvatskoj leksikografiji 19. stoljeća. Kao najvažnija Šulekova leksikografska djela ističu se *Njemačko-hrvatski rječnik*, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* te *Jugoslavenski imenik bilja*. Potreba za njemačko-hrvatskim rječnikom javila se kada je 1848. hrvatski jezik ušao u javnu upotrebu i time zamijenio njemački. *Njemačko-hrvatski rječnik* objavljen je 1860. godine, a Gostl (1996: 35) ističe: „Ovaj omašan rječnik od 3617 stranica i 226 araka (Beč, 1840.) otvorio je Šuleku niz problema, no osnovni svodili su se na selekciju njemačke leksičke građe (na 107 araka, što je bilo upola manje od njemačkog »uglednika«, no zato znatno više nego je prvotno bilo rječniku dodijeljeno), i ono presudno - tumačenje njemačkih riječi, odnosno rješavanje hrvatskih adekvata.“ Šulek prvenstvo daje riječima iz hrvatskog jezika, najprije iz štokavskog, a zatim kajkavskog i čakavskog narječja. Ukoliko u hrvatskom ne pronalazi odgovarajuću riječ, Šulek poseže za riječima iz drugih slavenskih jezika, a najprije iz češkog, navodi Gostl (1996: 35). Uz to, Šulek je hrvatski jezik obogatio i vlastitim tvorenica koje je stvarao po uzoru na druge autore ili tvorbene načine drugih jezika ili je, pak, na temelju postojećih leksema stvarao nove.

3.1.1. Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja

Najveći nalet bohemizama dogodio se pojavom terminološkog rječnika 1874. godine, ističe Jonke (1953: para. 18). Taj dvodijelni rječnik znanstvenog nazivlja kolektivno je djelo Vatroslava Jagića, Josipa Torbara, Franje Erjavca, Bogoslava Šuleka i drugih, a Bogoslav Šulek je bio obrađivač i glavni urednik. Za uzor, ali i kao glavni izvor čeških naziva i termina, poslužio im je istovrsni rječnik Pavla Josefa Šafarika *Německo-český slovník vědeckého názvoství pro gymnasia a reálné školy*, objavljen 1853, navodi Gostl (1996: 43).

Budući da se radi o djelu koje je, kako ističe Jonke, u najvećoj mjeri utjecalo na pojavu bohemizama u hrvatskom jeziku, za potrebe ovog diplomskog rada ekscerpiran je *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* Bogoslava Šuleka. U rječniku je zabilježeno 366 leksema označenih kao bohemizam. Uz svaki leksem stoji oznaka kategorije kojoj pripada (npr. arhitektura, botanika, umjetnost). S obzirom na to, bohemizmi ekscerpirani u sklopu

ovoga rada podjeljeni su, prema oznaci koju daje sam Šulek, u 21 kategoriju. Njihov popis nalazi se u popisu dodatka pod naslovom *Popis bohemizama iz Šulekovog Hrvatsko-njemačko-talijanskog rječnika znanstvenog nazivlja* (vidi str. 34). Najveći broj ekscerpiranih bohemizama (47) pripada području filozofije, a zatim slijede termini iz stilistike (39), arhitekture (35) i botanike (32). Veliki broj ekscerpiranih bohemizama pripada području matematike i geometrije (29). Slijedi područje zoologije (21), gramatike (19), pojmovi iz područja mehanike (16), mineralogije (16), geografije (15), tehnički pojmovi (14), pojmovi iz područja fizike (12) i kemije (12) te trgovine (12). Jednako su zastupljeni bohemizmi iz područja astronomije (10), statistike i kognitivnih disciplina (10) te umjetnosti (10). Manje od 10 pojava imaju pojmovi iz područja geologije (8), figure (4) i tipografije (2) te kategorija „ostalo“ (3). Nju čine pojmovi uz koje u rječniku ne stoji oznaka područja kojem pripadaju te se zbog toga ne mogu svrstati ni u jednu od prethodno navedenih kategorija.

Većina zabilježenih bohemizama izgubila se kroz daljnji jezični razvoj, Jonke (1953: para. 19) za to navodi dva temeljna razloga. Prvi razlog je što se Šulek nije držao vlastitih načela da treba uvoditi bohemizme samo onda kada u hrvatskom narodnom jeziku nije postojala odgovarajuća riječ. Drugi razlog leži u tome što nakon razbijenih ilirskih snova o jednom južnoslavenskom jeziku dolazi do povratka novoštokavskim govorima kao obrascu za književni jezik s novim oblicima i novim akcentima, kao i do napuštanja mnogih umjetnih elemenata u književnom jeziku i oštih purističkih načela u traženju narodnih i slavenskih riječi. Oko *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti okupljali su se mladi vukovci koji nisu zazirali od stranih riječi iz europskih jezika što u konačnici rezultira time da se terminološki problemi u znatnoj mjeri rješavaju na internacionalnoj osnovi kako je vidljivo iz primjera - riječ *skladnja* zamijenjena je grčkom riječi *sintaksa*, riječ *slovnica* latinskom riječi *gramatika*, riječ *sustav* zamijenjena je grčkom riječi *sistem*, dok je latinska riječ *princip*, koja je u hrvatski jezik ušla preko njemačkog jezika, zamijenila češku riječ *zasada*. Bez obzira na to što mnoga Šulekova rješenja i tvorbe nisu bili uspješni, „Šulek je ostavio u naslijeđe hrvatskom stručnom jeziku neprocjenjivo kulturno dobro temeljnog nazivlja osnovnih znanosti i njihovih disciplina, pa k tome i općih riječi suvremenoga hrvatskog jezika, golemi leksički tezaurus bez kojeg bi komunikacija i danas bila nezamisliva.“, ističe Gostl (1995: 50).

4. SEMANTIČKA ANALIZA

4.1. Uvod

Kada jedan jezik preuzme neku riječ iz drugog jezika, ona doživljava semantičke, fonološke i morfološke promjene kako bi se što bolje prilagodila tom jeziku primatelju. Kako ističe Ljubičić (2011: 11), stranu riječ najčešće prihvaćamo upravo zbog njezinog značenja, odnosno kako bismo imenovali nepodudarne ili nepostojeće elemente kulture s kojom smo došli u doticaj ili smo ih preuzeli iz druge jezične zajednice. Filipec i Čermák (1985: 120) ističu da se leksik svakog jezika potpuno zakonito obogaćuje novim elementima, i to iz domaćih (npr. posuđivanje jezičnih elemenata iz jednog narječja u drugo) i stranih izvora. Filipec i Čermák dalje navode kako među posuđenicama prevladavaju imenice, ali da se ne posuđuju samo riječi već i spojevi riječi i frazemi. „Strani utjecaj javlja se prije svega u području terminologije, danas posebice proizvodne, tehničke, trgovinske, ali i sportske i glazbene“⁵, ističu Filipec i Čermák (1985: 120). Također, Filipec i Čermák navode (1985: 121) kako posuđivanje riječi nije rezultat podlijeganja stranim utjecajima nego i dokaz o sposobnosti jezika da živi i aktivno pristupa novim stvarnostima i njihovom imenovanju.

Nakon što se strana riječ počne rabiti u drugom jeziku, u igru ulaze fonološka i morfološka komponenta. Dakle, semantička razina kronološki se razlikuje od fonološke i morfološke razine što ju čini posebno zanimljivom, pojašnjava Ljubičić (2011: 11). S obzirom na to, nastavak ovoga rada posvećen je upravo semantičkoj razini, odnosno semantičkim promjenama, kroz usporedbu posuđenica iz češkog jezika te izvornih čeških riječi.

4.2. Semantičke promjene u procesu jezičnog posuđivanja

Rudolf Filipović (1986: 180) u svom radu ističe da „Adaptacija posuđenica na semantičkoj razini obuhvaća razne tipove promjene značenja koji se realiziraju u procesu jezičnog posuđivanja od momenta transfera do potpune integracije u sustav jezika primaoca i dalje u upotrebi u jeziku primaocu gdje se posuđenica ponaša kao domaća riječ“. Značenje posuđenice može biti promijenjeno ili nepromijenjeno u odnosu na jezik iz kojeg je preuzeta. U svom radu, Filipović se oslanja na metodu koju predlaže T. E. Hope, a koja se odnosi na semantičke promjene koje se javljaju pri integraciji engleskih modela u leksički sustav jezika primaoca.

⁵ „Přejímání slov není důsledkem podléhání cizím vlivům, ale i svědectvím životaschopnosti jazyka a jeho aktivního přístupu k novým skutečnostem i jejich pojmenováním.“

Hopeov sistem sastoji se od pet tipova semantičkih promjena⁶, a kao prvi navodi promjene u semantičkoj ekstenziji. Filipović (1986: 161) ističe kako je prvi tip Hopeovog sistema modificirao dvostupnjevitom adaptacijom. „Primjenom primarne i sekundarne adaptacije na semantičkoj razini dobili smo novu podjelu koja zadovoljava potrebe naše analize semantičkih promjena odnosno promjena značenja kod posuđenica.“, navodi Filipović (1986: 161). Za potrebe ovoga rada, korišten je prvi tip Hopeovog sistema, i to u modificiranoj verziji Rudolfa Filipovića. Budući da zadovoljava sve potrebe analize, primijenjen je na integraciju čeških riječi u hrvatski književni jezik.

Dakle, semantičke promjene prilikom prilagodbe posuđenica događaju se u dvije faze. U prvoj fazi događaju se tzv. primarne promjene koje su karakteristične za dvojezičnost. Te su promjene nestalne te „odražavaju kontakte dvaju jezika koji nisu ni čvrsti ni stalni. (...) U tom se periodu osjećaju utjecaji obaju sustava, jezika davaoca i jezika primaoca, pa otuda dolaze i nestalni oblici i mnogobrojne varijante kompromisne replike.“, ističe Filipović (1986: 57) te navodi kako njoj pripadaju promjene nulta semantička ekstenzija, suženje broja značenja i suženje značenjskog polja. Osim primarne, postoji i sekundarna adaptacija, do koje dolazi, navodi Filipović (1986: 169), tek kada se riječ preuzeta iz drugog jezika više ne osjeća kao strana već se ponaša kao svaka druga domaća riječ te može proći kroz daljnju adaptaciju. Njoj pripadaju promjene proširenje značenjskog polja i proširenje broja značenja.

U nastavku ovoga rada bit će objašnjena svaka od spomenutih semantičkih promjena. Značenja bohemizama, ekscerpiranih iz Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.), bit će uspoređena s izvornim češkim leksemima čija su značenja preuzeta iz *online* rječnika *Slovník spisovného jazyka českého* (2011.). Kroz usporedbu značenja vidjet će se kroz koju je promjenu prošao svaki pojedini leksem prilikom semantičke prilagodbe iz češkog u hrvatski jezik. Anić u svom rječniku navodi ukupno 39 bohemizama. Jonke (1953: para. 19) kaže da je u hrvatskom književnom jeziku danas sedamdesetak bohemizama. Nažalost, Jonke ne daje egzaktan popis bohemizama pa stoga nije moguće zaključiti jesu li oni prisutni, ali neoznačeni u Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) ili ih Anić uopće ne navodi. Treba napomenuti kako u Anićevom rječniku uz neke riječi osim oznake *češ.* koja upućuje na češko porijeklo riječi stoji i oznaka *rus.* koja upućuje na rusko porijeklo riječi. Pretpostavka autorice ovoga rada je da Anić navodi oba jezika, ruski i češki, kako bi ukazao da je riječ u hrvatski jezik ušla preko češkog

⁶ Pet tipova semantičkih promjena Hopeovog sistema: 1. promjene u semantičkoj ekstenziji, 2. elipsa, 3. promjena imena mjesta i vlastitih imena u opće imenice (apelative), 4. pejorizacija (derogacija) i eufemizmi, 5. metafora

jezika iako ona sama po sebi nije nužno bohemizam. Abecedni popis svih bohemizama koje navodi Anić nalazi se u popisu dodataka (vidi str. 40).

4.2.1. Primarne promjene

4.2.1.1. Nulta semantička ekstenzija

Filipović (1986: 161) ističe kako je nulta semantička ekstenzija jedna od primarnih promjena u procesu posuđivanja riječi iz stranog jezika. Kod nulte semantičke ekstenzije, navodi Filipović (1986: 161), značenje posuđenice, nakon što se integrirala u sustav jezika primaoca, ostaje nepromijenjeno i potpuno odgovara značenju izvorne riječi te pojašnjava kako se nulta semantička ekstenzija odnosi osobito na izraze koji se ograničavaju na jedno uže specijalizirano područje, npr. izrazi za hranu i piće, sportski izrazi, odjeća, zanimanja i dr. U nastavku se nalaze bohemizmi, koji su prošli kroz promjenu nulte semantičke ekstenzije. Oni su abecedno prikazani u tablici, na način da se s lijeve strane navodi bohemizam, ekscerpiran iz Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.), s pripadajućim značenjem iz istog rječnika dok se s desne strane nalazi izvorna češka riječ s pripadajućim značenjem iz rječnika *Slovník spisovného jazyka českého* (2011.) te prijevodom tog značenja na hrvatski jezik. Takav usporedni prikaz pokazat će semantičke promjene kroz koje je prošla svaka pojedina riječ prilikom adaptacije iz češkog u hrvatski jezik.

Tablica 1. Nulta semantička ekstenzija

HRVATSKI	ČEŠKI	
časopis	časopis	
periodična publikacija namijenjena najčešće čitaocima određena profila i interesa, uvezana i po opsegu slična knjizi	tisk vycházející v pravidelných (týdenních, měsíčních ap.) lhůtách a obsahující zprávy a články	štampa koji izlazi u redovitim (tjednim, mjesečnim itd.) razdobljima i sadrži vijesti i članke
dikobrazi	dikobraz⁷	
Glodavci kojih je tijelo obraslo bodljama (Hystricadae, Erethizontidae)	velký hlodavec s dlouhými rohovitými ostny; <i>zool.</i> rod <i>Hystrix</i> , <i>Erethizon</i> aj.	veliki glodavac s dugim rožnatim bodljama; <i>zool.</i> rod <i>Hystrix</i> , <i>Erethizon</i> i dr.

⁷ U rječniku *Slovník spisovného jazyka českého* stoji leksem *dikobraz* potječe iz ruskog jezika; o razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11

dostatan	dostatečný⁸	
kojega je dosta za ono koliko treba, koji dostaje, koji je dovoljan	dostačující, postačující, uspokojivý, <i>supst. škol.</i> předposlední stupeň ve školní klasifikaci	koji je dostatan, dovoljan, zadovoljavajući; - <i>supst. škol.</i> ocjena preposljednjeg stupnja u školskoj klasifikaciji
haubica	houfnice	
kratkocjevi top srednjeg ili velikog kalibra	<i>voj.</i> dělo s kratší hlavní, se strmou drahou střely	<i>voj.</i> top s kraćom cijevi, s kosim hicem projektila
pisanka	písanka	
<i>pov.</i> zašiveni listovi papira sa crtama za vježbanje krasopisa, bilježnica za uvježbavanje pravilnog pisanja	<i>škol.</i> školní sešit na cvičení v psaní v prvních školních ročnících	<i>škol.</i> školska bilježnica za vježbanje pisanja u prvim godinama školovanja
pisarna	písárna, pisárna	
v. pisarnica pisarnica <i>pov.</i> odjel ureda, poduzeća koji vodi neke uredske poslove	místnost, zprav. kancelář (n. oddělení úřadu, podniku), kde se vykonávají písařské práce	soba, najčešće ured (ili odjel ureda, poduzeća) u kojem se obavljaju pisarski poslovi
pokost	pokost	
<i>zast., v. lak</i> lak <i>term.</i> otopina koja daje manje ili više sjajnu prevlaku drvu, željezu itd.	<i>zast. tech. fermež</i> fermež <i>tech.</i> látka z vysychavých rostlinných olejů, užívaná k natírání na ochranu před vlivy povětrnosti	<i>zast. tech. fermež</i> fermež <i>tech.</i> tvar od sušenih biljnih ulja koja se koristi kao premaz za zaštitu od vremenskih utjecaja
robot	robot	
1. stroj, automat s ljudskim izgledom, kojim upravlja elektronski mozak, a kadar je	1. postava umělého člověka, kt. vytvořil Karel Čapek ve svém dramatu RUR;	1. lik umjetnog čovjeka kojeg je stvorio Karel Čapek u svojoj drami RUR;

⁸ Dolazi od češkog leksema *dostatný* koji je zastarjel i danas se više ne koristi. Umjesto njega koristi se leksem *dostatečný*

kretati se, izvoditi stanovite radnje, govoriti 2. <i>pren.</i> osoba koja je samo slijepi izvršitelj naređenja ili automatskih postupaka	automat vykonávající někt. lidské činnosti vůbec 2. <i>expr.</i> člověk pracující namáhavě a bez odpočinku	automat koji obavlja neke ljudske radnje općenito 2. <i>ekspr.</i> čovjek koji radi naporno i bez odmora
sustav	soustava	
ukupnost načela ili stvari usklađenih i povezanih da čine cjelinu; sistem	jednotné účelné uspořádání, celek uspořádaný podle urč. zásady; systém	ujednačen i svrhovit raspored, cjelina uređena prema utvrđenom principu; sistem
Šleska	Šleska	
= Šlezija Šlezija pokrajina oko gornjeg i srednjeg toka rijeke Odre u dijelovima pod suverenitetom Habsburgovaca, Pruske, Češke i Poljske (poljsko ime Śląsk izg. Šljonsk)	starý hist. územní celek, země na severovýchod a východ od Krkonoš a Jeseníků (náležející k ČSSR a z větší části k Polsku)	stara povijesna teritorijalna jedinica, sjeveroistočno i istočno od planina Krkonoše i Jeseníky (koja je pripadala Čehoslovačkoj socijalističkoj republici i većim dijelom Poljskoj)

Od ukupno 39 ekscerpiranih bohemizama iz Aničevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.), kroz nultu semantičku ekstenziju prošlo je 10 bohemizama. Kao što je ranije navedeno, nulta semantička ekstenzija najčešće se ostvaruje kod riječi koje pripadaju specijaliziranom području te imaju vrlo usko značenje, kao što su toponim *Šleska*, termin *pokost* iz područja drvne tehnologije, vojni izraz *haubica* iz područja sigurnosnih i obrambenih znanosti ili *dikobrazi* iz područja zoologije. Također, nulta semantička ekstenzija potvrdila se kod leksema koji u češkom jeziku imaju samo jedno značenje, koje je zatim u cijelosti preneseno u hrvatski jezik, osim u slučaju leksema *robot* koji ima dva značenja od kojih su oba prenesena u hrvatski jezik.

4.2.1.2. Suženje značenja

Suženje značenja „opća je tendencija kod posuđenica jer se one preuzimaju u jezik primalac da se zadovolji potreba imenovanja prezetog predmeta ili pojma iz kulture i civilizacije jezika davaoca.“, navodi Filipović (1986: 164) te ističe kako je to najčešća promjena u jezičnom posuđivanju kojom se u jezik primalac najčešće prenosi jedno specifično značenje, koje

predstavlja specijalizaciju od općeg značenja na specifično tehničko značenje, a dijeli se na suženje broja značenja i suženje značenjskog polja.

4.2.1.2.1. Suženje broja značenja

Suženje broja značenja prenošenje je manjeg broja značenja riječi u jezik primalac u odnosu na broj značenja koji riječ ima u jeziku davatelju. Pojedine posuđenice u jezik primalac prenose više od jednog značenja na način da je broj tih značenja i dalje manji u odnosu na broj značenja u jeziku davatelju. U nastavku, u Tablici 2, prikazani su bohemizmi koji su prošli kroz promjenu suženja broja značenja i to po principu koji je objašnjen ranije (vidi str. 12).

Tablica 2. Suženje broja značenja

HRVATSKI	ČEŠKI	
geslo	heslo	
kratka izreka ili riječ kao ideja vodilja; lozinka, deviza, parola	<p>1. smluvené poznávací znamení, poznávací slovo; <i>voj.</i> slovo sloužící k vzájemnému zjišťování osob, stráží, hlídek ap.; (ve spojovací službě) smluvená věta, slovo n. šifra, kterou se příjemci přikazuje splnit předem stanovený úkol n. již se hlásí jeho splnění</p> <p>2. slovo n. podoba slova, pod kt. jsou zařazeny výklady v slovníku, pod kt. se něco hledá v rejstříku, v katalogu; výklad o významu slova v slovníku; heslový odstavec</p> <p>3. vůdčí myšlenka, zásada; slovní vyjádření této myšlenky; průpověď</p>	<p>1. dogovoreni znak prepoznávanja, riječ prepoznávanja; <i>voj.</i> riječ koja se koristi za međusobno identificiranje osoba, čuvara, stražara itd.; (u srodnim službama) dogovorena rečenica, riječ ili šifra, kojom se primatelju naređuje da ispuni unaprijed određeni zadatak ili kojom se izvještava o njegovom izvršenju</p> <p>2. riječ ili oblik riječi kojemu su pridružena objašnjenja u rječniku, pod kojim se nešto pretražuje u registru, katalogu; objašnjenje značenja riječi u</p>

	4. vybídnutí, výzva, povel	rječniku; odlomak u rječniku u kojem se objašnjava značenje riječi 3. misao vodilja, princip; verbalno izražavanje te ideje; parola 4. izazov, apel, zapovijed
kopačka	kopačka	
<i>sport.</i> cipela s kožnatim ili plastičnim čepovima na potplatima (za nogomet i slične sportove)	1. <i>nář.</i> motyka; <i>horn. slang.</i> sbíjecí pneumatické kladivo; <i>těž v jiných oborech</i> náčiní n. strojní zařízení ke kopání 2. <i>mn.</i> kopačky sportovní obuv pro hraní míčových her, zejm. kopané	1. <i>nar.</i> motika, <i>rud. sleng</i> pneumatski čekić; <i>također i u drugim područjima</i> alat ili stroj za kopanje 2. <i>pl.</i> kopačky sportska obuća za igranje igara s loptom, posebice nogometa
krajina	krajina	
v. krajolik, predio krajolik ono što se pruža oku pri pogledu na prirodu nekoga kraja; predio okoliš, pejzaž, krajina predio ¹ dio Zemljine površine koji se vidi okom, izgled kraja; krajina krajolik, okoliš, pejzaž predio ² dio bez samostalnog određenja i čvrstih granica; blizina, okolina	1. území, zprav. se zřetelem k přírodnímu utváření; kraj, končina 2. obraz zpodobující krajinu; krajino malba 3. <i>anat.</i> oblast lidského těla 4. méně hodnotný materiál z okraje: <i>dřev.</i> krajový odřezek (z kmene po délce), krajní prkno s oblinou, odkorek, krajinka; <i>kožel.</i> kůže z břišních partií (zprav. hověziny)	1. područje, posebice s obzirom na prirodnu formaciju; kraj, područje 2. slika koja prikazuje to područje, pejzažno slikarstvo 3. <i>anat.</i> dio ljudskog tijela 4. materijal manje vrijednosti s kraja: <i>drv.</i> komad odrezan s kraja (od debla po dužini), rubna daska s ispupčenjem, pluto, otpad od drveta; <i>kož.</i> koža s područja trbuha (posebice govedeg)

mogila⁹	mohyla	
1. znatno izdignut grobni humak po običajima pokapanja mrtvaca u nekih naroda 2. uzdignuti humak u čast kakva događaja, obljetnice i sl.	1. predhistorički kupoviti rov nad hrobem navršeni z kamenů n. z hlíny 2. památník, pomník větších rozměrů z hlíny n. z kamenů 3. <i>kníž.</i> vůbec hrob, rov	1. prapovijesni kumulacijski grobni humak izrađen od kamena ili gline 2. spomenik većih dimenzija izrađen od gline ili kamena 3. <i>kníž.</i> grob općenito, humak
pelud	pyl, pel	
<i>bot.</i> cvjetni prah, žuti prašak koji se nalazi u prašniku biljaka i koji oploduje biljku; polen	1. <i>čast.</i> pyl jemný, zprav. žlutavý prášek v prašniku rostlin; <i>bot.</i> pyl prášek obsahující samčí pohlavní buňky 2. velmi jemný prášek na povrchu něčeho; poprašek připomínající ojínění; <i>přen. kníž. čast.</i> pel nádech, stopa, náznak	1. <i>češče</i> pyl nježan, obično žučkasti prah u prašniku biljke; <i>bot.</i> pyl prah koji sadrži muške spolne stanice 2. vrlo fini prah na površini nečega; prašina slična inju; <i>přen. kníž. češče</i> pel prizvuk, trag, nagovještaj
plin	plyn	
tvor u agregatnom stanju u kojem molekule jedna na drugu malo ili nikako ne djeluju	1. látka s malou vnitřní soudržností, měnící značně svůj objem vlivem teploty a tlaku 2. svítiplyn	1. tvor s malom unutarnjom kohezijom koja znatno mijenja svoj volumen pod utjecajem temperature i tlaka 2. rasvjetni plin
pozor	pozor	
1. <i>jez. knjiš.</i> , pozornost 2. <i>pov. vojn.</i> u domobranstvu	1. napjaté soustředění smyslů n. rozumu na něj.	1. napeta usredotočenost osjetila ili uma na neku stvar

⁹ U Aničevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) uz leksom *mogila* osim oznake češ. stoji i oznaka rus. koja upućuje na moguće rusko porijeklo; o razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11

do 1918. i 1941.- 45. zapovijed za nepomičan stav ruku uz tijelo; (mirno! u jugoslavenskoj vojsci i od 1918.- 1945. i od 1945.) 3. <i>vojn.</i> stav nakon zapovijedi 4. (po <i>admin.</i> i drugim uvedenim običajima) poziv na pozornost i obraćanje pozornosti (usmeno i ponovljeno: pozor! pozor!) pazi ovamo! etnol. (bez utjecaja navike u admin. i sl.) pažnja!	věc, kt. vnímáme n. kt. si všímáme 2. opatrné, ostražité soustředění smyslů, ostražitost, bdělost, aby se nestalo něco nepříjemného 3. pečlivé soustředění smyslů (především zraku) a péče, dozor, aby někdo byl (něco bylo) v náležitém pořádku 4. <i>kniž.</i> pozornost 5. základní vojenský a tělocvičný postoj, při kt. je tělo napjato a ruce připázeny	koju doživljavamo ili opažamo 2. pažljiva, oprezna usredotočenost osjetila, oprez, budnost da se ne dogodi nešto neugodno 3. pažljiva usredotočenost osjetila (posebice vida) i briga, nadzor kako bi netko bio (něšto bilo) u odgovarajućem redu 4. <i>knjiž.</i> pažnja 5. osnovni vojni i gimnastički stav pri kojem je tijelo napeto, a ruke se nalaze uz tijelo
sadra	sádra	
<i>min.</i> kalcijev sulfat; gips <i>razg.</i>	1. prášek připravený pálením sádrovce, tuhnoucí po rozmíchání vodou 2. <i>výt. slang.</i> sochařská práce provedená v sádře	1. prah pripremljen sagorijevanjem gipsa, stvrdnjavanjem nakon miješanja s vodom 2. <i>lik. sleng</i> kiparski rad izveden u gipsu
skladba	skladba	
muzičko djelo; kompozicija	1. složené, vytvořené umělecké dílo, zvl. hudební; kompozice 2. způsob složení, sestavení 3. <i>jaz.</i> nauka o stavbě vět a souvětí; syntax; <i>hud.</i> nauka o skládání, komponování hud. díla; kompozice	1. sastavljeno, stvoreno umjetničko djelo, posebice glazbeno; kompozicija 2. način slaganja, sastavljanja 3. <i>jez.</i> znanost o strukturi rečenica; sintaksa; <i>glaz.</i> znanost o skladanju,

	4. <i>řidč.</i> skládání, sestavování; <i>šach.</i> tvoření šachových úloh n. studií	komponiranju glazbenog djela; kompozicija 4. <i>rjeđe</i> stvaranje, sastavljanje; <i>šah</i> stvaranje šahovskih zadataka ili studija
tisak	tisk	
1. tehnika umnažanja rukopisa i drugih predložaka 2. ono što je tiskano radi tekućeg obavještavanja (novine); štampa 3. tjesak	1. pracovní postup, kterým se mechanicky přenáší písmo n. jiné znaky, obrazce ap. na papír, textil ap. 2. souhrn činností potřebných k vytištění něj. díla, tištění 3. to, co bylo zhotoveno tištěním, tištěná kniha, zvl. starobylá, vzácná ap.; <i>text.</i> tkanina s tištěným vzorem 4. souhrnné označení pro tištěné a vydávané časopisy, noviny ap. 5. vytištěná písmena	1. radni postupak kojim se slova ili drugi znakovi, slike i dr. mehanički prenose na papir, tekstil i sl. 2. ukupnost aktivnosti potrebnih za ispis nekog djela, tiskanje 3. ono što je načinjeno tiskom, tiskana knjiga, posebno drevna, rijetka i sl.; <i>tekst.</i> tkanina s tiskanim uzorkom 4. sveobuhvatan naziv za tiskane i objavljene časopise, novine itd. 5. otisnuta slova
tlak	tlak	
silu koja djeluje na jedinicu površine; pritisak	1. síla působící přímo na něj. předmět (směrem k němu) 2. silné, násilné působení, mocenské n. morální naléhání, nucení; nátlak 3. <i>kníž.</i> tíha	1. síla koja djeluje izravno na neki predmet (prema njemu) 2. snažno, nasilno djelovanje; navaljivanje od strane moći ili moralno navaljivanje, prisila; pritisak 3. <i>knjiž.</i> teškoća
veleban	velebný	

<i>ekspr.</i> veličanstven veličnstven koji izaziva divljenje, uzvišen, velik vrsnoćom ili prizorom koji se nudi oku	<i>príd. poněk. kniž.</i> 1. úctyhodný, důstojný, ctihodný (hl. o duchovních osobách) 2. vzbuzující n. vyjadřující pocity úcty; vznešený	<i>príd. pomalo kniž.</i> 1. vrijedan poštovanja, dostojanstven, častan (uglavnom o duhovnim osobama) 2. koji pobuđuje ili izražava osjećaj poštovanja; uzvišen
vesna¹⁰	vesna	
<i>poet.</i> proljeće	1. <i>bás.</i> jaro 2. <i>bás.</i> rok, léto	1. <i>pjes.</i> proljeće 2. <i>pjes.</i> godina, ljeto
zasada	zásada	
osnovno načelo, princip	1. myšlenka, kt. platí n. má platit za všech okolností, kterou se něco řídí n. kterou se řídíme; princip 2. <i>chem.</i> látka schopná odštěpovat hydroxylové ionty a tvořit s kyselinami soli; alkálie, báze 3. <i>zř. zast.</i> záloha	1. ideja koja vrijedi ili bi trebala vrijediti u svim okolnostima, kojom se nešto vodi ili kojom se vodimo; princip 2. <i>kem.</i> tvar sposobna cijepati hidrosilne ione i zajedno s kiselinama stvarati soli; lužine, baze 3. <i>rijetko i zast.</i> predujam

Iz analize proizlazi, kao što je vidljivo u Tablici 2, da je 14 bohemizama prošlo kroz promjenu suženja broja značenja. Kao što je ranije spomenuto, suženje broja značenja opća je tendencija kod posuđenica te najčešća promjena u procesu jezičnog posuđivanja, što je i potvrđeno u ovom radu. U 10 slučajeva, kod leksema *geslo*, *kopačka*, *pelud*, *plin*, *sadra*, *skladba*, *tlak*, *veleban*, *vesna* i *zasada*, broj značenja sužen je na samo jedno specifično značenje. Leksemi *kopačka*, *pelud*, *plin*, *sadra*, *skladba*, *tlak*, *veleban*, *vesna* i *zasada* zadržali su prvo i najčešće značenje. Kod leksema *kopačka* preuzeto je drugo, a kod leksema *geslo* treće značenje. Četiri su primjera gdje je broj značenja sužen, ali je preuzeto više od jednog značenja. To je slučaj s leksemima *krajina*, *mogila*, *pozor* i *tisak*. Uz leksem *vesna*, u Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.), osim oznake *češ.*, koja označava pripadnost tog leksema češkom jeziku, stoji i oznaka

¹⁰ U Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) uz riječ *vesna* osim oznake *češ.* stoji i oznaka *slav.* koja upućuje na slavensko porijeklo riječi.

slav. koja upućuje na to da leksem pripada još nekim slavenskim jezicima. Anić također naznačava da je uporaba leksema *vesna* isključivo poetska što potvrđuje i *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971.) Petra Skoka. Skok (1971: 579) navodi da *vesna* „nije hrv.-srp. narodska riječ, nego pjesnička (*ubava, vesna*), uzeta po svoj prilici iz češ.“ te ističe kako se riječ nalazi u starocrkvenoslavenskom, češkom, poljskom, ukrajinskom i ruskom, ali je u južnoslavenskim jezicima nepoznata.

4.2.1.2.2. Suženje značenjskog polja

O suženju značenjskog polja Filipović (1986: 168) kaže: „Specifični slučajevi suženja značenja jesu one posuđenice kod kojih je suženje provedeno ne samo po principu suženja, tj. smanjenja, broja značenja modela.“ Suženje značenjskog polja je dakle dvostruko suženje značenja, odnosno suženje u broju značenja i suženje u preuzetom polju značenja. Prema Filipoviću (1986: 169) replika najčešće preuzima jedno ili rjeđe dva značenja modela. To je značenje obično specijalizirano i predstavlja predmet ili pojam preuzet iz sredine jezika davatelja. U nastavku, unutar Tablice 3, prikazani su bohemizmi koji su prošli kroz promjenu suženja značenjskog polja i to po principu koji je objašnjen ranije (vidi str. 12).

Tablica 3. Suženje značenjskog polja

HRVATSKI	ČEŠKI	
branka	branka	
<i>sport</i> vrata (vratnice, stative s prečkom), <i>reg. ob.</i> u vaterpolu	<p>1. zdrob. k brána* <i>přen.</i> výchozí místo útoku; <i>anat.</i> místo, kde se otvírá dutina orgánu</p> <p>2. <i>sport.</i> cíl útoku při někt. míčových i jiných hrách a zařízení tento cíl vyznačující; uskutečněný hod do cíle, dosažený bod v těchto hrách; gól</p>	<p>1. umanjenica od brána* <i>přen.</i> počatna točka napada; <i>anat.</i> mjesto gdje se nalazi otvor organa</p> <p>2. <i>sport</i> cilj napada u nekim sportovima s loptom i drugim igrama i predmet koji označava taj cilj; ostvareni ubačaj u metu, postignuti bod u tim igrama; gol</p>

	* brána široký vchod, průchod n. východ jako součást stavby; vrata jej uzavírající, <i>přen.</i> výchozí místo útoku, <i>zeměp.</i> široká sníženina mezi dvěma pohořími, místo přechodu do země; údolí řeky protínající pohoří; soutěska vůbec, průchod vzniklý erozí v měkkých horninách	* brána široki ulaz, prolaz ili izlaz kao dio građevine; vrata koja ga zatvaraju, <i>pren.</i> početna točka napada, <i>geo.</i> široki niži dio između dvije uzvisine, mjesto poniranja u zemlju; dolina rijeke koja presijeca gorje, kanjon općenito, prolaz uzrokovan erozijom u mekšim stijenama
dikobraz	dikobraz	
bodljikavo prase	velký hlodavec s dlouhými rohovitými ostny; <i>zool.</i> rod Hystrix, Erethizon aj.	veliki glodavac s dugim rožnatim bodljama; <i>zool.</i> rod Hystrix, Erethizon i dr.
hazena	házená	
<i>pov. sport.</i> verzija rukometa prilagođena djevojkama	<i>sport.</i> míčová hra, při níž se míč dopravuje do soupeřovy branky házením	<i>sport</i> igra s loptom u kojoj se lopta bacanjem usmjerava u protivnički gol
prijem	příjem	
primanje; društveni skup pozvanih osoba priređen nekim povodom	1. přijetí, přijímání; <i>sděl. tech.</i> zachycení elektromagnetických vln přenášejících urč. informace 2. výsledek něj. podnikání, zprav. peněžní zisk, výtěžek, výnos (op. vydání); <i>ekon.</i> souhrn peněz (hodnot), kt. dostává n. získává hospodářská jednotka v urč. období	1. primanje, prihvaćanje; <i>kom. teh.</i> hvatanje elektromagnetskih valova koji prenose određene informacije 1. rezultat nekakvog posla, osobito novčana zarada, dobit, prihod (suprotno izdatak); <i>ekon.</i> ukupni novac (vrijednost) koju gospodarska jedinica

	3. pravidelný plat v peněžích plynoucí z pracovního poměru 4. <i>úč.</i> levá strana účetní knihy n. listu	dobiva ili stječe u određenom razdoblju 2. redovita novčana naknada koja proizlazi iz radnog odnosa 3. <i>račun.</i> lijeva strana računovodstvenih knjiga ili lista
starosta¹¹	starosta	
1. <i>pov. reg. zast.</i> poglavar 2. starješina, prvak u organizaciji Sokola	1. (<i>dř.</i>) kdo byl (volbou) postaven v čelo obce 2. (<i>dř.</i>) předseda něj. sdružení, spolku, důvěrník něj. kolektivu ap. 3. <i>hist.</i> přední člen rodové společnosti; (<i>za feud.</i>) přední člen rodinného nedílu 4. <i>hist.</i> představený růz. úředních sborů 5. <i>nář.</i> starosvat, družba	1. (<i>prije</i>) onaj koji je (izborom) postavljen na čelo općine/mjesta 2. (<i>prije</i>) predsjednik nekog udruženja, društva, povjerenik nekakvog kolektiva i sl. 3. <i>pov.</i> vodeći član obiteljske kompanije; (<i>za feud.</i>) vodeći član obiteljske jedinice 4. <i>pov.</i> nadređeni raznih službenih tijela 5. <i>nář.</i> provodadžija, družba

Kao što je vidljivo iz Tablice 3, u pet slučajeva pojavljuje se promjena suženja polja značenja. Leksem *branka* prvo je prošao kroz promjenu suženja broja značenja tako što je preuzeto samo drugo značenje, odnosno „vrata koja se sastoje od dviju stativa, prečke i mreže u sportskim igrama“. Nakon toga, značenje leksema je suženo i specificirano pa se ono ne odnosi na bilo koji sport nego prije svega na vaterpolo. Slično je i s leksemom *hazena* koji umjesto općeg poprima specifično značenje te označava posebnu vrstu ženskog rukometa. Leksem *dikobraz*, kako je vidljivo u Tablici 1, u češkom jeziku označava rod životinja, odnosno velike glodavce

¹¹ U Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) uz leksem *starosta* osim oznake češ. stoji i oznaka rus. koja upućuje na moguće rusko porijeklo; o razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11

s dugim rožnatim bodljama (hrv. *dikobrazi, pl.*). Međutim, iz Tablice 3 vidljivo je da se značenje tog leksema dalje suzilo na jednu vrstu koja pripada tom rodu – *bodljikavo prase*. Leksemu *prijem* pridruženo je samo prvo značenje, koje je dalje suženo te se odnosi na „društveni skup pozvanih osoba koji je priređen nekom prigodom“. Kod leksema *starosta* broj značenja sužen je s četiri na dva. Prvo značenje ostalo je nepromijenjeno dok je kod drugog došlo do suženja značenjskog polja te se više ne odnosi na predsjednika bilo kojeg udruženja, kako je to u češkom jeziku, nego na vodeću osobu u organizaciji Sokol¹².

4.2.2. Sekundarne promjene

4.2.2.1. Proširenje značenja

U primarnoj adaptaciji posuđenica mora zadovoljiti potrebu imenovanja predmeta, ističe Filipović (1986:170) te dodaje kako je njezino značenje potpuno određeno i izrazito precizno te je vezano uz konkretan pojam ili predmet. Filipović (1986:170) dalje navodi kako je uvjet pod kojim dolazi do proširenja značenja taj da posuđenica mora biti potpuno integrirana u leksički sustav jezika primaoca te se mora, baš kao i svaka druga domaća riječ, slobodno upotrebljavati u sklopu jezika primaoca. Kada se posuđenica počne ponašati kao bilo koja druga domaća riječ, počinje slabiti intenzitet i preciznost njezina značenja čime se stvara uvjet za proširenjem njezinog značenja, pojašnjava Filipović (1986: 170). U sklopu proširenja značenja događaju se dvije promjene, proširenje broja značenja i proširenje značenjskog polja. U Tablici 4 prikazani su bohemizmi koji su prošli kroz promjenu proširenja značenja, i to po principu koji je objašnjen ranije (vidi str. 12).

Tablica 4. Proširenje značenja

HRVATSKI	ČEŠKI	
plodina	plodina	
1. <i>zast.</i> plod 2. <i>reg. etmol.</i> bolest žita; glavnica	1. <i>odb.</i> užitková rostlina, zprav. pěstovaná hospodářsky, a její plod	1. <i>str.</i> korisna biljka, osobito iz gospodarskog uzgoja, i njezin plod
pribor	příbor¹³	

¹² Organizacija za tjelesni odgoj, utemeljena 1862. u Pragu; u Zagrebu osnovan *Hrvatski Sokol*, kasnije Sokol *Kraljevine Jugoslavije*

¹³ U *Slovník spisovného jazyka českého* (2011.) stoji da lexem *příbor* potječe iz ruskog jezika; o razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11

1. pomagala koja služe za određenu svrhu	1. náčiní, kterým se jí (lžíce, vidlička, nůž)	1. posuđe kojim se jede (žlica, vilica, nož)
2. potrepštine koje služe za održavanje ili različito funkcioniranje čega	2. nádobí, souprava, jíž se používá při jídle; servis	2. posuđe, set koji se koristi prilikom jela; servis
3. sporedni materijal koji se obrađuje uz glavni		
stroj	stroj	
1. mehanička sprava u užem smislu koja pretvara jednu energiju u drugu ili omogućuje automatsko/poluautomatsko obavljanje radnog procesa; mašina	1. pracovní prostředek, zařízení, kt. nahrazuje, usnadňuje, zrychluje n. zpřesňuje lidskou práci; <i>přen.</i> dopravní prostředek (auto, letadlo); <i>přen. expr., zprav. hanl.</i> , co pracuje n. postupuje přesně n. automaticky, bezmyšlenkovitě jako stroj, mašinerie	1. radno sredstvo, uređaj koji zamjenjuje, olakšava, ubrzava ili precizira ljudski rad; <i>přen.</i> prijevozno sredstvo (automobil, avion); <i>přen. expr. ugl. pogrđno</i> ono što radi ili ide točno ili automatski, bez razmišljanja, poput stroja, mehanički
2. sustav, ustroj	2. <i>zast.</i> nástroj (hudební); <i>poněk. zast.</i> ústrojí	2. <i>zast.</i> (glazbeni) instrument; <i>pom.zast.</i> takt
vlak	vlak	
1. kompozicija od više željezničkih vagona koje vuče lokomotiva	1. souprava železničních vozů tažených po kolejích (jako dopravní prostředek)	1. kompozicija željezničkih vagona koji idu po tračnicama (kao prijevozno sredstvo)
2. <i>fiz.</i> sila koja djeluje na jedinicu površine tijela i teži da ga razvuče opr.: tlak	2. vůbec skupina vozidel navzájem spojených (s vlečným vozem, přívěsem n. návěsem)	2. skupina međusobno povezanih vozila općenito (s vučnim vagonom, prikolicom ili poluprikolicom)

Iz Tablice 4 vidljivo je kako su sekundarne promjene manje učestale od primarnih promjena. Kroz promjenu proširenja broja značenja ili proširenja značenjskog polja prošli su leksemi

plodina, pribor, vlak i stroj. U slučaju leksema *plodina* značenje je prošireno s jednog na dva, a kod prvog značenja došlo je i do proširenja značenjskog polja. Nakon osnovnog značenja – „korisna biljka iz gospodarskog uzgoja i njezin plod“, leksem *plodina* dobiva prošireno polje značenja te se odnosi i na plod općenito, a osim polja značenja proširen je i broj značenja. Tako je leksem *plodina* dobio i drugo značenje – „bolest žita“. Iz Tablice 4 vidljivo je i da se leksem *pribor* u češkom jeziku odnosi isključivo na pribor za jelo i posuđe, dok se u hrvatskom jeziku koristi u značenju pomagala za obavljanje raznih radnji pa tako postoji pribor za nokte (*nehtové doplňky*), krojački pribor (*krejčovské doplňky*), uredski pribor (*kancelářské potřeby*) i dr. Uz to, leksemu *pribor* je u hrvatskom jeziku pridruženo i novo značenje „sporedni materijal koji se obrađuje uz glavni“. Kod leksema *vlak* od dva značenja u češkom jeziku, u hrvatskom je jeziku zadržano jedno značenje – „kompozicija od više željezničkih vagona koje vuče lokomotiva“. Međutim, u hrvatskom jeziku u odnosu na češki vidimo i novo, prošireno značenje – tlak kao fizička sila. Značenje leksema *stroj* je u hrvatskom jeziku, u odnosu na češki, suženo na osnovno – „mehanička sprava koja obavlja neki posao“. Međutim, leksem je u hrvatskom jeziku dobio i sekundarno značenje – „ustrojeni sustav veće cjeline, npr. donji ili gornji stroj ceste“.

4.3. Ostalo

Od 39 ekscerpiranih leksema koje Anić u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) navodi kao bohemizme, za pet leksema nisu nađene potvrde u češkom rječniku *Slovník spisovného jazyka českého* (2011.). To su leksemi *ekosustav, pokostar, predostrožan*¹⁴, *sukladan* i *zaklada*. Leksem *ekosustav* je složenica nastala spojem europeizma *eko*, koji potječe iz grčkog jezika, te leksema *sustav*, koji je posuđen iz češkog jezika. Leksem *pokostar* kao takav također ne postoji u češkom jeziku. Međutim, on je izveden od leksema *pokost*, koji dolazi iz češkog jezika, a koji prema definiciji iz Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.) znači: „lak, otopina koja daje manje ili više sjajnu prevlaku drvu, željezu itd.“. Za leksem *pokostar* Anić navodi da je arhaičan i zastarjel te za njega navodi značenje „lakirer“. Leksem *zaklada*, koji također nije potvrđen u *Slovník spisovného jazyka českého*, dolazi od češkog leksema *základ* (hrv. temelj) te se zbog toga može smatrati bohemizmom. Češki naziv za *zakladu* je *nadace*. Za lekseme *sukladan* i *predostrožan* nije nađena poveznica s češkim jezikom.

¹⁴ U Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) uz leksem *predostrožan* osim oznake češ. stoji i oznaka rus. koja upućuje rusko porijeklo; o razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11

5. KORPUSNA ANALIZA

Prvi korpus hrvatskog jezika je *Hrvatski nacionalni korpus*, koji se počeo sastavljati 1998. godine u Zavodu za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Korpus sadrži pisane tekstove objavljene nakon 1990. godine, a sadrži oko 220 milijuna pojava. Za računalno pretraživanje dostupni su još i *Hrvatski jezični korpus* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje i *Hrvatski mrežni korpus hrWaC*. *Hrvatski jezični korpus* obuhvaća pisane tekstove od druge polovice 19. stoljeća do danas, a sadrži više od 90 milijuna pojava.

Za pretraživanje ekscerpiranih bohemizama iz Anićevo *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.) korišten je *Hrvatski mrežni korpus hrWaC*. Naime, on sadrži gotovo 1,4 milijarde pojava, a sastoji se od tekstova prikupljenih s novinskih portala, foruma i mrežnih stranica službenih organizacija. Taj korpus donosi jezične potvrde koje najvećim dijelom pripadaju publicističkom, razgovornom i administrativnom stilu hrvatskoga standardnog jezika, što ga čini najreprezentativnijim među dostupnim korpusima hrvatskoga jezika te je upravo zbog toga korišten i za potrebe ovoga rada.

S obzirom da Anić u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) kao bohemizme navodi isključivo osobne imenice, za pretraživanje 36 od ukupno 39 bohemizama korištena je opcija „jednostavna pretraga“, pri čemu su leksemi pretraživani u nominativnom obliku. Za pretraživanje tri leksema, *kopačka*, *plodina* i *vesna*, korištena je pretraga prema obliku riječi. Razlog takvom pretraživanju je taj što leksemi *kopačka*, *vesna* i *plodina* mogu biti i vlastite imenice. Odnosno, *Vesna* kao žensko vlastito ime, *Plodina* kao genitiv množine imenice *Plodine* (naziv hrvatskog lanca supermarketa), dok *kopačka* u dativu i lokativu jednine i u genitivu množine ima oblik *kopački* pa su u sklopu rezultata pretrage leksema *kopačka* dobiveni i rezultati za *Kopački rit* (hrvatski park prirode). Stoga je pri pretraživanju za vrstu riječi odabrana opcija *noun common* (hrv. osobna imenica), a svaki padežni oblik pretraživan je posebno, a dobiveni rezultati pretraživanja su i ručno prebrojani. Broj pojava svakog padežnog oblika je zatim zbrojen te je tako dobiven ukupan broj pojava za lekseme *kopačka*, *vesna* i *plodina*. Ekscerpirani bohemizmi iz Anićevo *rječnika* uvršteni su u Tablicu 5, koja slijedi u nastavku, i to prema učestalosti pojavljivanja, počevši od najučestalijeg.

Tablica 5. Frekvencija bohemizama iz Anićevo*g Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.) u *Hrvatskom mrežnom korpusu hrWaC*

RIJEČ	BROJ APSOLUTNIH POJAVNICA U KORPUSU
sustav	598 053
dojam	114 315
plin	109 161
časopis	94 754
stroj	64 313
vlak	59 415
tlak	47 857
tisak	39 333
skladba	29 930
zaklada	26 670
krajina	22 840
prijem	17 746
robot	16 942
pribor	14 616
dostatan	12 540
geslo	6506
veleban	6357
pelud	6011
suklad an	4988
ekosustav	4494
kopačka	3316
pozor	1227
haubica	1088
zasada	527
dikobraz	420
pisarna	125
Šleska	125
plodina	111

pisanka	94
sadra	87
branka	63
mogila	63
hazena	53
starosta	48
predostrožan	41
dikobrazi	20
pokost	5
vesna	1
pokostar	0

Od ukupno 39 leksema koji su u Anićeovom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) označeni kao bohemizam, u *Hrvatskom mrežnom korpusu* hrWaC pojavljuje se njih 38. Prema rezultatima iz *Hrvatskog mrežnog korpusa*, najučestaliji bohemizam je *sustav* s 598 053 pojavnica. Na drugom mjestu nalazi se leksem *dojam* koja ima 114 315 pojavljivanja što je oko pet puta manje od leksema *sustav*. Preko sto tisuća, točnije 109 161 pojavljivanja, ima još i leksem *plin*. Više od pedeset tisuća pojavljivanja imaju i leksemi *časopis*, *stroj* i *vlak* dok se leksemi *tisak*, *skladba*, *zaklada*, *krajina*, *prijem*, *robot*, *pribor* i *dostatan* pojavljuju između deset i pedeset tisuća puta. Ostali leksemi pojavljuju se manje od deset tisuća puta, a *pisanka*, *sadra*, *branka*, *mogila*, *hazena*, *starosta*, *predostrožan* i *dikobrazi* manje i od sto puta. Najmanje pojavljivanja imaju leksemi *pokost* (5) i *vesna* (1) dok za leksem *pokostar* nije zabilježen nijedan rezultat.

6. ZAKLJUČAK

Značaj posuđenica iz češkog jezika u hrvatskom standardnom jeziku je velik. Riječi i termini iz češkog jezika bili su jedan od prvih koraka ka stvaranju autonomnog i funkcionalnog hrvatskog književnog jezika na način da su brojne njemačke riječi zamijenjene slavenskima, a zatim su po uzoru na njih stvorene nove domaće riječi. Veliku ulogu u tome imao je hrvatski jezikoslovac slovačkog porijekla, Bogoslav Šulek te njegov *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*. Taj terminološki rječnik, ekscerpiran u sklopu ovoga rada, sadrži 366 označenih bohemizama, a Ljudevit Jonke navodi da ih je neoznačenih gotovo jednako toliko. Anić u svom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.) navodi svega 39 bohemizama što upućuje na to da se broj bohemizama u hrvatskom jeziku u odnosu na Šulekovo doba znatno smanjio. Mnogi bohemizmi prisutni u Šulekovom *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja* prestali su se upotrebljavati jer su zastarjeli ili su pak zamijenjeni hrvatskim ili internacionalnim izrazima. Usporedbom označenih bohemizama iz dva spomenuta rječnika, zabilježeno je preklapanje svega šest leksema - *dojam, geslo, plodina, skladba, stroj i tlak*.

Međutim, kada se govori o bohemizmima iz Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.) treba biti oprezan. Za riječi *sukladan* i *predostrožan*, koje Anić navodi kao bohemizme, nije pronađena potvrda u češkom rječniku te u sklopu analize u ovome radu nije pronađena jasna veza između tih riječi i češkoga jezika. Također, uz nekoliko riječi iz Anićevog rječnika osim oznake *češ.* koja upućuje na češko porijeklo riječi stoji i oznaka *rus.* koja upućuje na rusko porijeklo riječi. O razlozima kolebanja u označavanju porijekla riječi vidi str. 11. Međutim, pokazalo se da je za neke od njih ipak moguće utvrditi iz kojega jezika dolaze. Tako na primjer uz riječ *dikobraz* u Anićevom rječniku stoji oznaka *češ.* i *rus.*, dok u rječniku *Slovník spisovného jazyka českého* uz riječ *dikobraz* stoji oznaka *rus.*, što upućuje na rusko porijeklo te riječi.

Na kraju se može zaključiti da se u hrvatskom jeziku danas koriste oni bohemizmi koji su uspješno prošli kroz procese semantičke, fonološke i morfološke prilagodbe. Iako je početna pretpostavka bila da će većina bohemizama u hrvatskom jeziku u semantičkom pogledu ostati nepromijenjena u odnosu na izvorne češke riječi, analizom je utvrđeno da je većina riječi prošla kroz promjenu suženja značenja, što znači da se one semantički u potpunosti ne podudaraju s izvornim češkim riječima. Ipak, neki su bohemizmi u hrvatskom jeziku u semantičkom pogledu ostali nepromijenjeni dok su samo rijetki prošli kroz promjenu proširenja značenja. Korpusnom analizom, a u skladu s pretpostavkom, utvrđeno je da se većina bohemizama zabilježenih u

Anićevom rječniku koriste gotovo svakodnevno (*sustav, dojam, plin, časopis*), a samo rijetki bohemizmi su zastarjeli te se više gotovo uopće ne koriste, kao npr. riječi *pokost* i *pokostar*.

7. LITERATURA

Rječnici

Anić, V. (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb; Novi Liber.

Šulek, B. (1990). *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja: I svezak A-N*. Zagreb; Globus.

Šulek, B. (1990). *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja: II svezak O-Ž*. Zagreb; Globus.

Akademie věd České republiky. (2011). *Slovník spisovného jazyka českého*. Preuzeto s <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

Citirana literatura

Čermák, F. (2001). *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.

Čermák, F. & Filipec, J. (1985). *Česká lexikologie*. Praha: ACADEMIA, nakladatelství Československé akademie věd.

Filipović, R. (1986). *Teorija jezika u kontaktu: Uvod u lingvistiku jezičnih dodira*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga.

Foro, M. (2014). Leksička razina publicističkog stila. *Hrvatistika : studentski jezikoslovni časopis*, 7 (7), 151-164. Preuzeto 11. prosinca 2020., s <https://hrcak.srce.hr/134925>

Frančić, A., Hudeček, L. & Mihaljević M. (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Gostl, I. (1996). Bogoslav Šulek, otac hrvatskoga znanstvenoga nazivlja. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, 3 (5), 9-58. Preuzeto 8. studenog 2020., s <https://www.lzmk.hr/images/radovi5/igor%20gostl%20bogoslav%20sulek%20otac%20hrvatskoga%20znanstvenoga%20nazivlja2.pdf>

Skok, P., Deanović M. i Jonke, Lj. (ur.) (1971). Vesna. U *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knjiga druga: K – poni'. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Korištena literatura i izvori

Blagus Bartolec, G. & Matas Ivanković, I. (2017). Kad nam korpus ispunjava želje. *Hrvatski jezik*, 4 (3), 25-28. Preuzeto 23. siječnja 2021., s <https://hrcak.srce.hr/187335>

Hrvatski jezični portal. Preuzeto 24. veljače 2021., s <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>

Hrvatsko-češko društvo Zagreb (bez dat.) *Hrvatsko-Češke veze*. Preuzeto 8. studenog 2020., s <http://www.hcdzg.hr/zan01.htm>

Jonke, Lj. (1963). Češki jezični elementi u hrvatskosrpskom književnom jeziku. Preuzeto 8. studenog 2020., s http://kovceg.tripod.com/jonke_ceski_u_srpskom.htm

Ljubešić, N. & Klubička, F. (2016). *Croatian web corpus hrWaC 2.1*, Slovenian language resource repository CLARIN.SI. Preuzeto 23. siječnja 2021., s: https://www.clarin.si/noske/all.cgi/first_form?corpname=hrwac;align=

Ljubičić, M. (2011). *Posuđenice i lažni parovi: Hrvatski, talijanski i jezično posredovanje*. Zagreb: FF-press.

Maretić, T. (1892). Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku. *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 108, 68-98. Preuzeto 11. prosinca 2020., s <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=169545>

Muhvić-Dimanovski, V. (1994). Mjesto posuđenica u jednojezičnim rječnicima. *Filologija* (22-23), 217-224. Preuzeto 14. prosinca 2020., s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=232515

Nekula, M. (2017a). Adaptace výpůjček. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Preuzeto 16. veljače 2021., s <https://www.czechency.org/slovník/ADAPTACE%20V%C3%9DP%C5%AEJ%C4%8CEK>

Nekula, M. (2017b). Výpůjčka. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Preuzeto 16. veljače 2021., s <https://www.czechency.org/slovník/V%C3%9DP%C5%AEJ%C4%8CKA>

Tafra, B. (2013). Hrvatsko-slavenski leksikografski dodiri. U D. Sesar (Ur.), *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III*. (133-143). Zagreb: FF-press.

Vrljić, S. (2007). Ljudevit Jonke o stranim riječima u hrvatskom književnom jeziku. *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 54 (4), 142-149. Preuzeto 8. prosinca 2020., s <https://hrcak.srce.hr/46055>

8. POPIS DODATAKA

8.1. Popis ekscerpiranih bohemizama iz Šulekovog *Hrvatsko-njemačko-talijanskog rječnika znanstvenog nazivlja*

FILOZOFIJA

bitoslovje

član

čovjek lake krvi

dielivo

dojam

domnivanje

domnivati se

dosljedak

dosljedan

dosljednost

dvojnost

jedinac

jedinica

krajnosti

obrat

odmjeren

počovječenje

podmieniti

podmjena

podnimiti

podnimka

pozorovati

predjam

predmetiti

predstava

pričina

primjetak

primjetba

proprava

prvost

prvotak

razsežan

samosoban

skladba

slučiti sudovi

spomenljivost

stanovište

sudilo

sujam

susljedak

unimati

uobraziti si

upredmetiti

uslovka

uvjetak

zor

zorljivost

STILISTIKA

baj

bajka

besjednička mjernost

časomjerni

član

dokazoslovlje

dopjev

geslo

krasnik

mjernost

napodobiti

obmjena
obširan
odmjeren
opetovani
opodoba
podrobnost
prebrusiti
prednost
predstava
pričina
prienos
pristup
propleteni
prvopis
razčlanba
razčlanjivanje
razmjerivanje
razmjerivati
razsežan
sbornik
skladba
slovesne umjetnosti
slovesnost
slučiti sudovi
sprežka
stupnjevanje
uzduhoviti
zastoplje

ARHITEKTURA

dvoličan zid
jednolic
klište
kobilka glava

kobilja glava
krasomjerje
krb
ležina
naglavnik
nalavni kalež
obastiž
peta
podbradka
podkrovlje
podmošće
podnožka
pod-shodić
podstavak
poklop
predmošće
predzemlje
pričina
pristranac
rebro
rebro od mosta
rudkovati
shodište
svor
uzgled
vezatba
vezba
vješak
vješalo
zabralo
zamrežiti

BOTANIKA

bejukovke
bilina
dopjeračke
godarovke
kapuhovke
klimanovače
križatkovače
laharače
mamarke
odroda
oduljke
opadunjke
osluzovke
pastalovke
paž
priliska
priplodnja
prodarovke
pupaljke
razčlanba
rečikovnice
sapanovke
smudinjače
suknja
stužkovke
šljivonjke
tvrđka
tvrđogube
uporovke
uzlenike
zabludovke
zaštitka

MATEMATIKA I GEOMETRIJA

docjelioni
docjelionost
dosljedak
medjukrižje
medjukružje
mienjač
mienilac
obduljnik
odmožiti
plošenje
podpona
položita ploha
približni
priložni uglomjer
primjetak
primjetba
razsežan
raztaći (kolo)
razvlačitost
spojina
spojnica
sprežni kut
stanovište
sumjer
sumjerljiv
sumjerljivost
sumjernost
surednice
zatačka

ZOOLOGIJA

bjeloš
dubnjača
kosci

krkavica
lačnik
nosič
okostica
olubnjača
podbradka
pošijak
priplodnja
pripravak
raci-sglobčari
sredogrudje
svježost
uzlina (živčana)
vratnik
žlostvo
živjena
žmuratica
žmurka

GRAMATIKA

basjednička mjernost
bezimeni
član
inopadnost
obmjena
odsuvnik
predsuvka
pridušen
prietvari
razčlanba
razčlanjivanje
razmjerivanje
razmjerivati
rožčić

sasunje
sasuvak
sprežka
surednost
uzdig

MEHANIKA

gomota
grebenač
gustič
korac
litina
nožnica
podkolje
podstolina
prvotni krug
samotlak
slitina
srce
surovina
vodilo
volja
zapirač

MINERALOGIJA

bezdrak
bridlice
cjelina
čedič
inoraz
inorazovac
krušac
paledit tučak
rivalj

rudje
rumeljka
slitina
tuga
tužka
visuće
žola

GEOGRAFIJA

gorske vode
gorstvo
krušne gore
kružnica
ozub
položita ploha
pozemne gore
pridušen
protugorje
razvlačitost
sadar
stolina
sugorje
zimski suncovrat
živjena

TEHNIČKI POJMOVI

bieliti
bieliti srebro
grebenač
guska (gvozdena)
kamenina
korčak
ljepenka
poklop

rezbarstvo
stežajka
svježost
tužka
ugaonica
zrcalovina

FIZIKA

gomota
gustič
objam
odzemlje
povjetrun
pozimak
pozorovati
razvlačitost
samotlak
toplota
vjetrna peć
vodeni stroj

KEMIJA

banjica
bieliti željezo
bjelkovina
lučavka
mok
obojne soli
odgoniti (srebro)
podvojni
pripravak
prvak kiseline
smudo-uljevina
šumavka

TRGOVINA

carinska pokazka
darmo
dostavna trgovina
dovoz
listovati
opraviti
pokazka
pošiljka
prestižni
snešeno
strižna roba
tržište

ASTRONOMIJA

mimozor
odzemlje
opodnevne visine
protisunje
razvlačitost
sasunje
sniženost obzorja
stalice
zamjesečne zvijezde
zimski suncovrat

STATISTIKA I KOGNITIVNE

DISCIPLINE

dovoz
gorstvo
plodina
prestižni
sadar
sazemlje

sirovina, surovina

šumava
tržište
zemljodjeljstvo

UMJETNOST

dopjev
napodobiti
obraznik
predak
rezba
rezbar
skladba
skobljenje
tužka
uzgled

GEOLOGIJA

gomota
izmoli
otopina
potopnina
pozemne gore
tuga
visuće
vododerine

FIGURA

opodoba
sasuvak
sprežka
stupnjevanje

TIPOGRAFIJA

cjelotis

dvojnica

bezvezje

mjehur

OSTALO

podstavak

8.2. Abecedni popis ekscerpiranih riječi označenih kao bohemizam iz Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.)

branka

pozor

časopis

predostrožan

dikobraz

pribor

dikobrazi

prijem

dojam

robot

dostatan

sadra

ekosustav

skladba

geslo

starosta

haubica

stroj

hazena

sukladan

kopačka

sustav

krajina

Šleska

mogila

tisak

pelud

tlak

pisanka

veleban

pisarna

vesna

plin

vlak

plodina

zaklada

pokost

zasada

pokostar

9. SAŽETAK

9.1. Sažetak

Tema ovoga rada su bohemizmi u hrvatskom jeziku. Prvi dio rada donosi kratak pregled jezičnog posuđivanja u teoriji, uključujući pritom i hrvatsku i češku jezikoslovnu teoriju, te kratak pregled hrvatsko-čeških kulturno-povijesnih veza. U sklopu ovoga rada ekscerpirani su bohemizmi zabilježeni u Šulekovom *Hrvatsko-njemačko-talijanskom rječniku znanstvenog nazivlja* iz razloga što je najveći broj bohemizama u hrvatski jezik ušao upravo zahvaljujući tom rječniku. Međutim, kako su brojni bohemizmi zabilježeni u Šulekovom rječniku zastarjeli ili zamijenjeni hrvatskim ili internacionalnim rječima, ovaj rad temelji se na bohemizmima zabilježenima u Anićevom *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000.). U usporedbi dva spomenuta rječnika zabilježena su i malobrojna preklapanja. Na temelju Anićevog *Rječnika hrvatskoga jezika* (2000.) napravljena je semantička analiza bohemizama u usporedbi s izvornim češkim riječima. Svaka posuđenica prošla je kroz određene semantičke promjene na putu prilagodbe iz češkog u hrvatski jezik. Na kraju je, korpusnom analizom, utvrđena učestalost upotrebe bohemizama u hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: jezično posuđivanje, bohemizmi, Bogoslav Šulek, semantička analiza, korpusna analiza

9.2. Shrnutí

Tématem této práce jsou bohemismy v chorvatském jazyce. Po stručném shrnutí a zaměření na teorii, jak chorvatské tak i české, o jazykovém přejímání a zběžného mapování chorvatsko-českých kulturních a historických vztazích následuje praktická část, tj. excerpce bohemismů zaznamenaných ve slovnících: *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* Bohuslava Šuleka a *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000.) Vladimira Aniče. Díky Šulekovu slovníku, vstoupil do chorvatského jazyka největší počet bohemismů. Nicméně, většina z těch bohemismů jsou již zastaralé nebo jsou nahrazeny chorvatskými nebo mezinárodními slovy. Kvůli tomu, táto diplomová práce je založena na bohemismech zaznamenaných v Aničovu slovníku *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000.). Ve srovnání dvou zmíněných slovnících je zaznamenáno několik překrytí. Na základě Aničova slovníku je provedena sémantická analýza bohemismů a následně srovnání s původními českými slovy. Každá výpůjčka prošla určitými sémantickými změnami v procesu adaptace z češtiny do chorvatštiny. Na konci je korpusovou analýzou stanovena frekvence užití bohemismu v chorvatském jazyce.

Klíčová slova: jazykové přejímání, bohemismy, Bohuslav Šulek, sémantická analýza, korpusová analýza